

A szép mesterségek alapvonatokban philosophiai tekintetből

Magy. Kir. Egyet. bet.
Budán; Buda 1838

Signatur: 55010-B
Barcode: +Z169766003
Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ169766003>
Umfang: Bild 1 - 58

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzanangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

KAIS. KÖN. HOF

BIBLIOTHEK

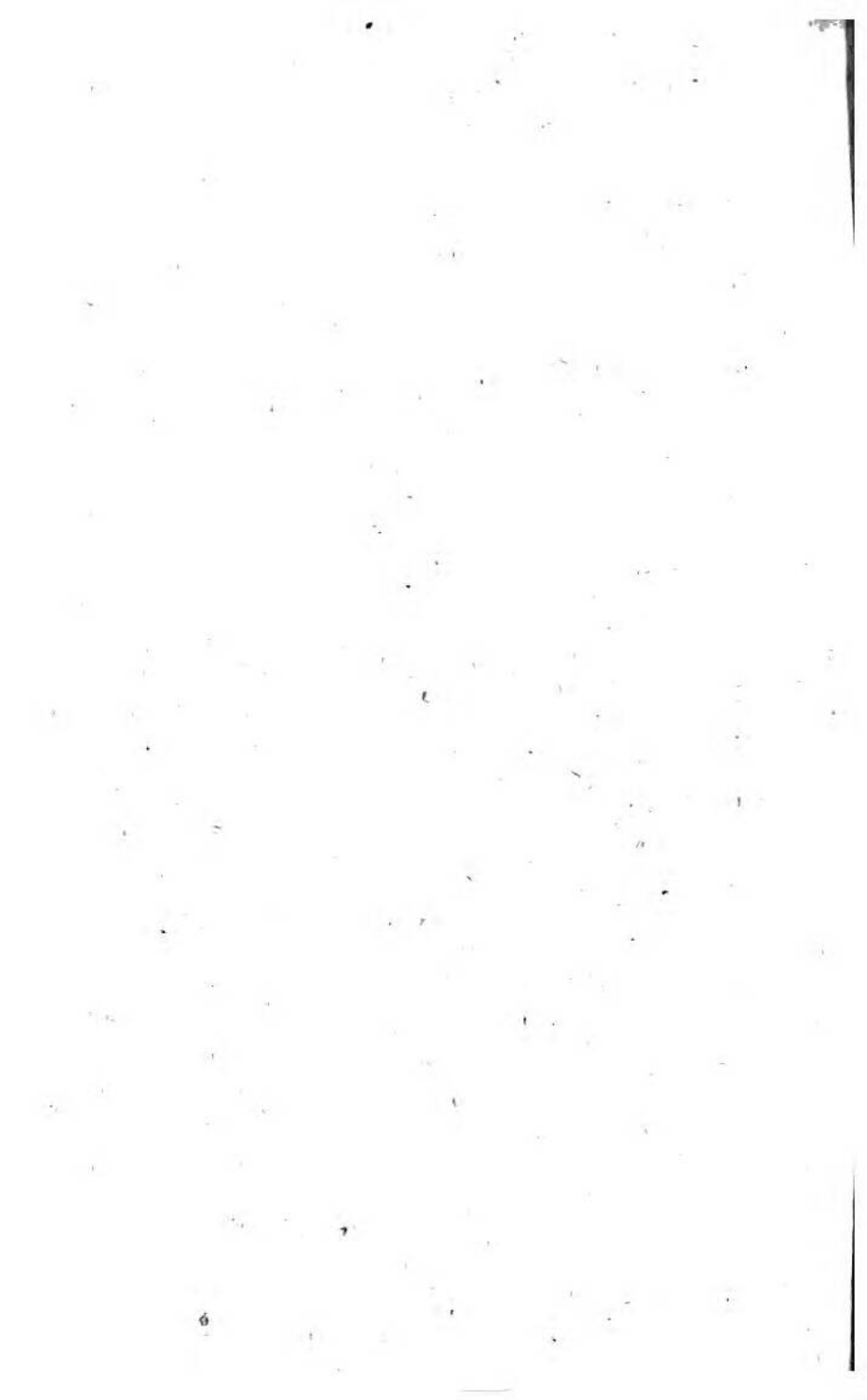
55.010-B

Alt-

55010-B.

43. Km. 272. A'
SZÉP MESTERSÉGEK

ALAPVONATOKBAN

PHILOSOPHIAI

TEKÉNTETBŐL.

IRTA

FEJÉR GYÖRGY.

BUDÁN,

A' MAGYAR KIRÁLYI EGYETEM BETŰIVEL.

1838.

Ego in his praeceptis hanc vim et vtilitatem esse arbitror, non vt ad reperiendum, quid dicamus, arte ducamur; sed vt ea, quae natura, quae studio, quae exercitatione consequimur, aut recta esse confidamus, aut prava intelligamus, cum, quo referenda sint, didicerimus.“ Cicero.

A' Szép Mesterségek' alapvonati.

Az új Philosophia tekintetéből.

1. §.

A' szép mesterségek emberiségünk' fő diszei, elméink' virányai, műveltségünk' bélyegei; élet-érzésünknek eledelt 's kellemet, nemzeti létünknek sajátságát, és fennmaradandó emlékeket szerzenek; a' végtelen tökéletesülésre törekedésnek határtalan pályát nyitnak, 's néminemű Isteni lelkesülést közölnek.

2. §. Serdülő literaturánkban ritkán – igen ritkán – jönnek szóba; olykor is inkább művészeti oldalokra, mint esmérési mivoltokra 's törvényességekre nézve, többnyire külön külön, nem egyetemben; közép pontyok' elmellőztetésével mellyből valóságos érdemök, becsök, 's méltóságok sugárzik ki – a' Philosophia fényénél.

3. §. A' szép mesterségek' természeti dajkája, mestere volt a' Philosophia minden időben. Az új Philosophia mindeneket az Ideákból fejtegetvén ki: az Isten' ideájából az Isten és természet-Tudományt; az igazéből a' gondolkodási és esmérési tudományt; a' jóéből az erkölcs-tudományt; a' szép' ideájából a' szép mesterségeket esmérteti meg közvetetetlenül *)

---

*) Kant' véleményével ellenkezőleg, ki a' Szépet az értelemről fejté ki, mondván: 1) Schönheit ist, was ohne alles Interesse gefällt. 2) Schönheit ist Form

4. §. Mivel ezen ideák belsőképp éreztetetők : az új Philosophia a' szép mesterségeket bizonyos-son — belső érzésünken alapította; 's észreveteleik szerént intézi el: ezeknél fogva megadja nekik ama' fundamentomot és törvényességet, melly nélkül mind eddig szűkölködtek.

5. §. Ezekhez képest a' szép mesterségek eránti észrevételimet alapvonatokban közölni bátorodom: elmékedtetés, 's további vizsgálatás végett. Szólok azokról mind közönségesen mind különösen közérthetőleg, melly minden esmértetésnek csinnya, 's olly rövidséggel, mellyet az értekezés' határi kívántatnak.

I. A' szép Mesterségekről közönségesen.

6. §. Valamint az Isten' igaz és jónak, ideáji, úgy a' Szépé is, mint annyi magok, elvannak az egész természetben hintetve kifejtelésül 's tenyésztetésül. A' külső természet azokat tudta nélkül, szükségképp fejtegeti ki: a' külön külön dolgokat egymás mellett 's utánn bizonyos rendben, mértékben czélé-
rányban egyesülve terjesztvén elé.

7. §. Eszköze a' visz hatási erő (vis Dynamica), az öszve ragadási 's elválási, az emésztési és visszaserzési, a' közös, és magános közép-pontra vonulási törvény: melly benne változhatatlanul,

---

der Zweckmässigkeit eines Gegenstandes, sofern sie ohne Vorstellung eines Zwecks an ihm wahrgenommen wird; 3) Schön ist, was ohne Begriff allgemein gefällt; 4) Schön ist, was ohne Begriff als Gegenstand eines nothwendigen Wohlgefollens erkannt wird"; oder schön ist, was durch seine Form gefällt. — De ezek e' szépnek tulajdon munkái, nem a' szép magában.

s' kénytelenítve uralkodik. Munkája tudta nélkül, 's szükségképp megyen végbe.

8. §. A' Szépnek ideáji belső természetünkbe is oltattatva lévén, a d a t t a k azok, nem adathatók; kifejtésök 's műveltetésök kényünkre 's elintézésünkre hagyattak és bizattatak. A' tanítás és tanulás nem szerzésökre, hanem felserkentésökre, műveltetésökre, és nemesítésökre szolgál.

9. §. A' Szép ideájit mi tudva, és szabad akarva ez vagy amaz formában, rendben, mértékben, egyeztetve terjeszthetjük elé; eszközünk a' képzelő tehetség, művészünk az ész, vezetéünk az észre vétel: ezekre nézve jelesebb 's kitünőbb állapotunk a' Szép ideák' dolgában a' külső természeti-nél. Nem vagyunk mi eszközök, hanem szabad eszközölők; nem mozdulati (mechanika) törvényesség szerént, hanem szabad akaratulag munkálódunk.

10. §. A' természetünkbe hintett szép ideáknak tudva s' szabad akarva, tulajdon egységek szerénti eléterjesztésében áll a' szép mesterség. A' tudva és szabadakarva egy egészsze egyesítésök teszi annak mivoltát; az önkényűség és sajátság annak bélyegét; mellyek nélkül a' természeti szépségek szükölködnek.

11. §. A' tudva nem lételnek a' szép mesterségekben is van ugyan része: a' szép ideák miségét, eredetét nem tudni; de birtokokat, 's reánk bizottságokat tudni; a' tudva nem létel, melly a' külső természetben magán áll, belső természetünkben magunk 's ideánk' tudtával összeolvad, 's munkálódó: azért a' szépmesterségek' esmérere széptudomány (scientia pulchri) nevet is visel.

12. §. Nem külömben a' szükségnek is van a' szép mesterségekben helye: a' természetünkbe vet-

tetett szép ideák kifejtetésökre ösztönözök, és mintegy kényszerítő: de ezen szükség, kényszerítés, melly a' külső természetben magánosan uralkodik, mibennünk szabadakarattal párosul — mint az Istenségben — ki szükségképp és telyes szabadakarva munkálódik egyszersmind.

13. §. A' külső természeti szépség' czéllya magán kívül esik; nem maga, hanem mások' elégitésére szolgál: belső természetünk' szép művei magunkéra, szép ideáink' kifejtésére, 's közlésére, és ösztönöztetésünk, 's kényszerítésünk' lecsillapítására, 's kielégítésére czéloznak. Erre szert tévén, megnyugszunk, minden nyereség, vagy jutalom nélkül is. Azért a' szép mesterségek szabados, bér nélküli mesterségeknek (*artes liberales*) neveztetnek.

14. §. A' külső természeti szépségek is kellemetesek ugyan: mert érző 's képzelő tehetségeinket mérsékelve, 's rendszerént foglatozkodtattyák; de a' szépmesterségek, mint eszünknek 's szabad akarattalunknak szüleményei, több 's nemesebb tehetségeinket lepven meg, és a' vak tudatlanság, és kényszerítő szükség' észrevételétől menttek lévén, tetszetőbbek, gyönyörködtetőbbek; azért kellemetesebb mesterségnek (*artes amoeniores*) is nevezetik.

15. §. A' kézi művek, akármelly mesterségek legyenek bár, szép mesteri művek nem lehetnek soha; több okokból: egy az: a' szép ideák' valóítását nem is tárgyozzák; más az: bizonyos tanultságot tesznek fel, szabályokhoz, mértékekhez köttettek; 's mint a' természeti munkák eszközleti örvények szerént készülnek el; czéllyok nem belső, hanem külső, haszonkereset vagy könnyedség. Mindezeknek a' szép mesteri művekben helyök nincsen.

16. §. A' szép mesteri művész annál jelesebb, minél inkább a' tanulatlanságnak a' tudással egybe olvadása, a' szükségnek a' szabadakaratusággal párosultsága kitünőbb benne — a' szép ideák' egyeztetése, 'skijelentése dolgában; szóval: minél közelebb jár az Istenséghez, ki tanulatlanul tudva, szükségképp és szabad akarva, léteti a' különbnél különb szépeket.

17. §. Közönséges vélemény azért, hogy a' Szép mesteri művésszel valamelly Isteni lélek (Genius) tudattya 's eszközölteti a' szépet. (Est Deus in nobis agitante calescimus illo") Kivel az öszvenem szövetkezett; kiből az kinem szól; az a' szép mesterségre nem termett. Ehez képest mondani: hogy a' szép mesterségi művész születik (Poëta nascitur).

18. §. Azon ész, mellyet ezen Isteni lélek megszállott, szép ideákkal eltöltött, 's ezeknek valósitására mintegy ragadoz; melly a' végtelent képzelni, a' belső ingert felfogni 's kielégíteni bírja; mellyben szóval a' Szép mesterségi principium lakozik, az észbeli érzés uralkodik, Láng — és sz tulajdonképp, 's közönséges neve Genie.

19. §. A' Láng-észnek bélyeg jegyei: 1) az eredetiség: ideájit nem mástól veszi, hanem önön kebelében leli fel. 2) az Ujság: nem jár szokott uton, hanem maga tör ösvényt elő haladására. 3) A' függetlenség: nem szabály' rabja, példa utánzója, szokás' majma: ő szab törvényt; ő remekel példányt; ő kezd szokást. 4) A' Lelkesültség (Enthusiasmus): hazája az ideák' tiszta ege; éhe és szomja a' szép mesterség; nyugalma érzéseinek kielégítése, gyönyörúsége a' Geniusával társolkodás. Athenéi Silanion öszveterdelte azon műveit, mellyek ideájival tökéletesen meg nem egyeztek.

20. §. Habár a' Láng-ész tulajdon Geniusától ihleszte az idegen szép adatok' utánozója nem lehet is; mindazonáltal befolyások nélkül elnem lehet: azok a' szépérzésnek, 's képzelésnek felserkentésére, élesztésére, 's táplálására szolgálnak. Ezeknek hijjával a' süket némák láng-eszüek nem lehetnek. Rafaélben is attya műveinek láttára ébredt 's fejtült ki a' láng-ész. A' szép művekkel gazdag Athéne, Roma, Paris, London 's a' t. szült legtöbb lángeszüeket.

21. §. Így van szinte a' képzelésre nézve is a' dolog: akármely élénk legyen is bár az magában: de a' tiszta ég, szép tájjék, mértéklett hév, izgattya, gyullasztja azt fel: a' kényelmes, szelíd, kellemetes Görög, Olasz Ország, napkelet és délszak a' lángeszüeknek tulajdon honnya. Se a' fagyfaló Siberia, se az égető Seneganbia nem tanyájok.

22. §. A' Lángeszü is valamely polgári és választási társaság' tagja 's nevendéke. Mindenikének üdö-kora, gondolkodása, vallása, és szokása különbönlkülönb. A' Lángész is ezekhez köttelve némi nemü nemzetiséget, üdökoruságot ölt magára. Ezen öszvehangással műveire bizonyos sajátságat, nemzetiséget, 's üdökort bélyegez.

23. §. Más volt a' pogány, más a' keresztény világ' vallása; más volt a' hajdani, más a' közép, más a' mostani kor' gondolkodása, más volt a' Persák, más a' Görögök és Romaiak' szelleme; más az Olaszoké, Francziaké, Angoloké, Spanyoloké, Belgáké, Németeké, 's a' t. Innét ered a' láng-eszüeknek különbözése az üdökorokra osztalozásokra, kijelentésekre nézve (classis, Schola, Stylus, methodus).

24. §. A' Lángeszűek' szüleményei szép mesterségi művek tulajdon értelemben: a' végtelenséggel 's örökké valósággal mérkezők; teremtmények némi nemüképp; a' láthatatlanok' látható képei; a' multaknak eléidézteményei; a' lelkieknek megtestületi, a' némáknak szóra fakasztásai, 's az észnek a' természetén vett diadalmai.

25. §. Ezen szép mesterségi művek az észből származnak ugyan, de nem kihozólag, hanem kifejtőleg; nem elő okokból, hanem eredeti kutfejből, melly belső természetünkben rejtelkedik. Azért nem megmutatást, hanem kimutatást, kívának. Az érzésnek és észnek szabadakarati munkái.

26. §. A' szép mesterségi művek magokban erkölcstelenek nem lehetnek: mert a' mi erkölcstelen az nem szép, rut; az ész' törvényétől elütő; az ész magával nem ellenkezhethet. A' láng-ész tiszta érzésivel, 's törvényeivel foglalatostokodván fertelmeségekre, 's alávalóságokra nem vetemedhet.

27. §. A' szép mesterségek eránt, érzéssel 's észszel bírván, ítéletet tehet ugyan kiki, de méltán 's helyesen csak az, kiben a' szép érzés kifejtült, az ész kiműveltetett eléggé; 's a' szép mesterségnek tulajdon czéllját felfogni 's becsülni tudja. Ezen álló pontra emelkedés jó izlésnek neveztetik (bonus gustus).

28. §. A' szép ideákat, mint magokban lelkieket, a' szép mesterségek közvetlenül ki nem mutathattyák; szükség tehát azokat közvetve, megtestesítésök, alkalmas alakba öntésök által eléadniok; és nézhetőkké vagy hallhatókká tenniük; hogy kijelentést nyerjenek.

29. §. Így válik a' magában egyetlen egy szép mesterség többfélévé: A' szép ideák' kijelentésére nézhető vagy hallható alakokkal élhet az szabadon

Phydiás szép ideáját Jupiter' felsége's hatalma eránt nézhető alakban; Homer azokat Laokoonnak, a' temérdek nagy kigyóval küzdése eránt, hallható alakban, terjeszté elé.

30. §. Ezekhez képest a' szép mesterség kétféle: nézhető, és hallható alakkal élő a' szép ideák' kijelentése végett. Az első alkotónak, a' második költőnek neveztetik. Mind egyike lehet különbnél különb.

II. A' szépmesterségekről különösen.

I. Az Alkotó szép mesterségekről.

31. §. Az alkotó szép mesterség a' térnek formájában terjesztheti csupán ideáját a' szemek' elejbe, melly magában határozatlan, a' szemek' látása pedig bizonyos határok közzé szorítottatott. Az alkotó szép mesterségnek azért tér - határozatokkal szükség élni; a' tér - határozatok pedig képekké (Gestalt) válnak. Az alkotó szép mesterségnek tehát képekkel van dolga.

32. §. Csak a' jelenvalókat szemlélhetni, az alkotó szép mesterségnek azért képeit jelenvalókká szükség alakítania: a' jelen nem lehetők tartományán kívül esnek. A' jelenségre hozott képeinek tárgyai azonban nem csak valóban — hanem képzelve valók (Idealék) is lehetnek.

33. §. A' jelenvaló képek különböztető jegyeiknél fogva lesznek esméretesekké: az alkotó szép mesterségnek szükség tehát képeinek különböztető jegyeket adni; ideáját, mint a' Némának gondolatit, értelmes jegyekkel ki kell ejtenie: azért az alkotó szép mesterség jegyekkel élő (symbolica) mesterség.

34. §. A' jegyek valamelly testet kívánnak alapul, mellyen foglaltatva 's egyesítve legyenek: az alkotó szép mesterségnek tehát képeit testiképp alakítani, ideájit megtestesítenie szükség.

35. §. A' test, mint a' jegyek' viselője 's előterjesztője látszó vagy valóságos testszerű lehet: innét az alkotó szép mesterség kétféle: látszó vagy valóságos testeket alakító. Az első képírás, a' második kép faragás közönségesen.

A' képírásról.

36. A' képírásnak dolga szép ideájit látszó testben elé állítani: valóságos testszerűeket nem alkothat. A' testnek, nem materiáját, hanem külső formáját terjeszti a' néző szemek' elejbe.

37. §. A' testnek látszólag előterjesztése végett a' Képírás azt azon oldaláról fogja fel, mellyről szemléltethető: ilyen annak fedele és szemközt eső része. Temerdeke hátul az alaphoz esik, melly vászon, fal, papiros, üveg, fa, vagy csont tábla.

38. §. A' testnek külső formáját annak tulajdon jegyei tüntetik ki: ilyenek a' testállás és helyeztetés; a' tagok' fekvése, elválása, kiállása, hajlása az arcvonások; és mindeniknek különbnél külön világossága és árnyéklata.

39. §. Ezeknek előbájolására a' testnek fővonatokban pontos ábrázolása, melly rajzolásnak mondatik, vet fundamentomot. A' képírásra a' helyes rajzolás általlában szükséges: és az alkotó szép mesterségnek különös egy ágazattya.

40. §. A' rajzolati vonatoknak elevenséget, hatóságot, 's egészséget adnak a' színek; mellyeknek sokasága 's különbélesége tenger; a' testet tu-

lajdon nagyságában, világosságában, távulságában, hajlásában, vonatiban 's t. e' f. tüntetik ki. A' rajzlati vonatoknak alkalmas színek által elevenítésében áll a' képfestés. Eszköze az Ecset, toll 's t. e' f. Munkája Festettkép (Gemälde.)

41. §. A' festettkép egyes vagy többes ábrázatokban megyen véghez. A' többesben egyik mindég főbb, mellyhez a' másikkak néminemüképp tartozandók; azért öszvefüggésök képesti alá 's. elrendeltetésöket teszik szükségessé, melly csoportításnak neveztetik (Gruppirung) A' főbb világosb színe, 's derék helyheztetése által tűnik ki. Minnyájak bérekesztést kívánnak.

42. §. A' szép mesteri ecset alatt minden temerdekség eltűnik, a' nagyság, távulság 's t. e' f. a' világos, félsetét, 'ssétet színek' változásihoz képest, 's a' látás játéka szerént (perspective) jelen meg; a' képet öszvehangzás (Harmonie) éleszti; levegő fény környékezi; mennyei kegy (Gracie) önti el; csin (politur) simittyá ki, 's ékítés (contour) rekeszti be.

43. §. A' képírásnak, látszó testeket alakítván, tulajdon tárgyai a' lelkies jelenetek; millyenek a' belső tulajdonságak: a' szép érzések, nemes indulatok, erkölcsi tettek; 's kivált az élet 's társalkodásbeli szokások és tünemények 's amazoknak kifejtülése: Apelles önnön szép mesterségi tehetségét, rágalmaztatását; 's Nagy Sándor' nevedését választá képírási tárgyaivá. A' kép lelkies jelenet nélkül holt.

44. §. A' lelkies jelenetek a' keresztény világban fejlődván legszebben, legbővebben ki: u. m. az ahitatosság, a' testieken 's világiakon fellül emelkedés, az Isten' akarattyába bocsátkozás, a' nagy lelkű szenvedés, vétek-megbotsátás, a' sze-

plótelen szüzesség' megörzése, s' a' t; a' leg remekiebb, leg számos képfestmények is a' keresztényektől készülttek. Rafaëlnek Madonnája, olajfák' hegyén imádkozó Kristusa, vitéz Sz. Györgye; Corregiónak Karácsonyi éjjele, 's töredelmes Magdolnája; Titiánnak utolsó vacsorája, 's tövissel koronázott Kristusa, és Sz. Hieronymusa; Rubensnek Kristus' keresztfáról levétele, 's négy Evangelistáji, 's a' t. a' kereszténységben termettek, 's teremhettek egyedül.

45. §. A' mesteri képiráshoz, jelesen a' szép tájjék – festéshez járul a' Szépkertészség. Rajza a' természeti széptájjék. A' természet különbnél különb növényinek, halmainak, völgyeinek, erdeknek, ligetinek, patakinak, tavainak, bokros, sűrű, nyílt, pusztá, 's lakhelyeinek, barlanginak egy csoportá oly egyesítésével, hogy egyik a' másiknak bényomatát elne vegye, szépít tájjékokat. A' Szépkertészség mindezeket mesterséggel szerzi-elé, 's önkényesen öszvesíti egy látható egészszé.

46. §. A' szép kertészi mesterségben is mostani korunk az előbbieneknél fellebb hatott: a' Babiloniai függő kertek, a' Persiai paradicsomok, Kalipsó' Grottáji, Alcynous' 's Lucullus kertei, a' Rómaiak' villáji, Tusculanumai, csudálatosak, jelesek, gazdagok, lehettek; de mint résznyiek, vagy természetiek 's t. e' f. szép mesteriek nem lehettek. Sokféle el fájtulássok, korcsosítottassok, s' eröltetést-szenvedésők után nem rég nyertek azok Angol 's Német Országokban helyel helyel igazi valóságot. Lásd: Hirschfelds Theorie der Garten Kunst. Leipzig 5. Bände mit Kupf.

A' Képfaragásról.

47. §. A' Képirásnak, mint mondánk, a' látzó testekkel, a' képfaragásnak ellenben való-

ságos testszerűekkel van dolga. Illyenek' alkotására valók a' viasz, föld, ércz, csont, fa, kő', különbenél különb nemei. Eszközök: a' vésű, kalapács, furó, reszelő 's a' t. Tárgyai: valóképp-vagy képzelve valók.

47. §. A' képfaragásnak fundamentoma a' tárgynak kisdéd formában (mintában, modellában) vagy rajzolatban képezése (Bildnung.) A' hibás képezés után tökéletes képfaragás nem lehet. Azért a' képezés is tulajdon ágazattya a' szép mesterségnek. Korán, a' Trojai háborukor, Samosi Rhökustól találtatott fel, 's Lysippustól 's a' t. kiműveltetett.

49. §. A' képirásról, jelesen az arczfestéről, a' képfaragásra mintegy átmenetel az állatifejnek kivésése. Az arczfestéssel abban egyezmeg, hogy az egész testel nem foglalatoskodik. Az állati fejek vagy egész vagy csak fél gömbölűek. Az egész gömbölű fejek a' törzsöktől, melyre elejénten állítottak, Hermákna k mondatnak. A' félgömbölűek, millyek az álarczák, Maschera; a' lapultak Relief nevet viselnek. A' reliefek mértékökhöz képest magas, fél vagy kevesé lapultak. (Haut, demi, bas Reliefs). A' falak, táblák, drága kövek' ékítésére szolgálnak.

50. §. A' képfaragás az egész eszközszerű (organicus) testnek nem valamelly alapban, falban, vagy más e' félében, hanem magán-eléállítása. Alkotott teste nem igazi ugyan, de valóságos márványból, kőből, érczből, csontból az igazihoz tagjaira nézve mindennemű képp hasonló. Munkái zobrok (Statuae).

51. §. Ezekbe is a' tárgynak különböztető jegei lehelnek életet 's egyezést; illyenek: a' test állás 's helyheztetés; a' tagok' kifejtülései, az arcz

vonatok, az idegek' munkásságai 's t. e' f. természeti képp. Ezeket a' képfaragónak — a' szinek' tengere hatalmában nem lévén - mélyebben, 's bővebben elé mutatnia szükség, hogy esmértetőkké vállyanak. A' képfaragónak derék természet - tudónak kell azért lenni.

52. §. A' Szépmesteri képfaragónak hatalmában állnak a' mesterségi 's költeményi jelek is: ilyenek a' czimerek, a' pálcza, a' papíros csomó, korona, koszorú, színruha, lovaglás, 's t. e. f. Iphikrates a' mindennémű kinzással vallástételre fakaszthatatlan leányzót olly nőtény Oroszlány' képeben állítá elé, mellynek nyelve nem volt.

53. §. A' Szépmesteri képfaragónak vésüje alatt az idegek, az crek, az inashusok, a' nyilok, csuklyók tulajdon valóságokban jelennek meg; az ajakok mosolygók, a' szemeldökök szívárványosok, a' szemek paráncsolók, a' hajak kondorok; a' ruhák kebelesek, 's egymásra borulva, reczékre dőlve, lágyon folydogálnak le. A' nagy férfiakat magas állások, a' Hazafiakat honimárvány, szikla vagy ércz s' a' t. jelenti ki, ügyességök által.

54. §. A' képfaragás ki - vagy bэфaragás: a' kifaragás zobrázás, a' бэфaragás részre metszés vagy gypszbe, érczbe, bronzba 's más e' féle öntés (plastica) tulajdonképp. Mindegyikére általlyában szükséges az elevenség és egyezés.

35. §. A' képfaragásnak, a' test szerűekkel lévén dolga, tulajdon tárgyai az olly jelenetek, melyekben a' lelkiség testi erőkkal párosult: millyenek a' felség, hatalom, haza szeretet, vita, győzelem, nyugalom 's t. e' f, mellyek a' hajdani világban, az Olympiai 's más játékokban, élet 's halálközti csatákban tűntek leginkább 's legbővebben ki.

56. §. Azért a' képfaragás legelőbb jött keletbe 's leg nagyobb tökéletességet nyert a' pogány világban: Isteneik, félisteneik, hőseik, nyertes küzdőik, 's t. e' f. eléállítására végett: Phidiás' Olympiai Jupiterre 's Pállása, Apelles' Cyniskája, Alcamenes' Vulcanusa, Praxiteles' Gnidi Venusa, Agoraklet' Nemesise, Euphranor' Parisa, Lysipp' Nagy Sándora, Demeas' küzdő Milona, Stípax' tüzfelfuvója, Dionysius' lova, Perileus (Phalaris) bikája 's t. e' f. legremekiebb Zobrok a' pogány világból.

57. §. A' keresztény világban az Istenek' helyén áll Kristus, a' fél-istenekén Szüz Mária 's az Apostolok, a' dicsősségért küzdők helyén a' szenvedett Martyrok; 's a' t. Csak a' hősök, fejedelmi felségek, nagy emberek, erős állatok, közösek. Ezekhez képest remekeltt Kristus' fészülete Algar-ditól; Dávid, a' vén asszonyfej, Hercules, Amor, Buonarotti Angelotól, Susanna Du Quesnoitól; Hercules és Moyses Angelótól; Sz. Markus Donatotól; a' Boldogságos Szüz és Laokoon' csoportya Sansarinótól; Sámson és a' Philisthéusok Bologná-tól, 's a' t. faragott képek; Kristus' szenvedése, egy cseresnye magon, Josefnek Putifár' feleségével története, Rossi Propertiától, Leo Pápanak 's Attilának öszve jöttök Algarditól, reliefek, 's a' hajdani kor' mesteri műveivel vetekednek.

58. §. A' képfaragáshoz járul a' szép építő mesterség, melly az eszköztelen (anorganicus) testeket alkot szép ideájinak elé állítására. Nagyságot, felséget, hatalmat, győzedelmi dicsőséget, örvendezést, vagy szomorúságot ábrázol, ha bizonyos mérték, rend, czélerány, 's egység uralkodik benne. Ez a' közönséges kézművesektől kitelhetetlen, 's mesteri észet 's ügyességet térsen szükségessé.

59. §. A' szép mesterségi építésnek eleven modellája az állati test, mellyben a' különbnél különb tagok és részek czélerányosan úgy egyesültek egy egésszé, hogy benne se hiány, se hézag, se felesleg, se illetlenség nincsen, 's azért szép, tetszető, gyönyörködtető is egyetemben.

60. §. Az emberi test az építés - mesterségnek kész modellája ugyan; de nem eredeti képe: ezt természetünk' mélyéből, mellyben rejtezkedik, szükség kimeríteni a' Szépépítő Mesternek, kivált ha különös, nagy szerű, közös czélu műveket akar alkotni; millyenek a' felséges templomok, fejedelmi paloták, diadalmi kapuk, színházok, gyáz-épületek, s. t. e' f. E' végre oszlopokkal, zobrokkal, reliefekkel is élhet; de úgy, hogy se a' czélerányosságnak az egység, se az egységnek a' czélerányosság, feláldoztatva; se az egyszerűségtől az ékesség, se ez amaz által elfedve ne légyen, és fundamentoma az erősség fő tulajdona a' világosság, hiányt ne szenvedjen.

61. §. A' Babiloniai tornyok, a' Thebai kapuk, az Egyptomi Piramisok, Obeliskusok 's t. e' f. csudálatosak; a' Szamosi labyrinthok, a' Palmirai Paloták, a' Jerusalemi, Ephususi, Indiai templomok 's, a' t. iszonyuak, ropanttak, gazdagok, munkások voltak ugyan; de az egyszerűség, 's egység' hijjával szépek nem lehettek; azért szép építési példányok se lehetnek.

62. §. Az építési szép mesterséget a' Görögök fogták fel először Kis Ásiában és Európában: legfőbb pontra emelték azt Pericle 's fényes uralkodása alatt Phydias, Iktinus, Kallikrates, Scopax, Pythis 's a' t. A' Mausolus' Sirhalma, Diana Temploma, Kis Ásiában; a' Colossus Rhodus' szigetében; Minerva temploma, a' propilaeumok, portikusok, Odaeumok, Gymnasiumok, theatrumok

ferdő házok, s' a' t. Athenében, Chorinthusban, Delphiben 's más helyeken az ő mesteri épületeik voltak.

63. §. A' szép építési mesterség a' Görögök-nél a' Peloponesusi háborúig uralkodott; szabadságok' vesztével a' világ hodító Romába költözött. Ennek is veszedelmével a' negyedik százodban, szolgaság, bitanglás, elkorcsosítás lőn sorsa a' Gothok, Arabsok szabad kényü birodalmaik alatt. Erőszakszenvedésétől a' XI-dik században menekvén Olasz Országban honyosítatott meg a' Constantinapoli Görögök által; innét Franczia, Angol, Németh országokra hihattván a' czikornyás, mérész művészeteket lassanként kiszorítá divatozássokból. Szent Márk templomában Velenczében, szent Péterében Romában, Szent Paléban Londonban, Boldog Asszonyéban Párisban, Szent Istvánéban Bécsben, a' Püspökiben Pisában; a' Belfioni, Mediolani, Versailli Palotákban, Paviai hidban, Florentiai toronyban, Párisi győzedelem-kapuban 's több helyeken ismét kitünteté valóságos disztét.

II. A' költő szép mesterségekről.

64. §. A' költő szép mesterség ideájit csak a' folyó időnek formájában közölheti a' fülekkel. A' folyó időnek formája 's fülek' eszköze, a' hang. Az öszve illesztett hangok hangzatokká válnak; hangzatokban szükség tehát annak ideájitelő adnia: azért neveztetik költőnek.

65. §. A' hangzatok folyvást és mulóképp valók: a' költő szép mesterség adatai azért csak folyvást és mulóképp valók lehetnek. Ebben különböz az alkotó szép mesterségtől, mellynek munkái jelen 's állandóképp valók.

66. §. A' hangzatok hasonlítások; a' költő szép mesterség hasonlító jelekkel él ideájinak kijelentésére; azért hasonlító (allegorica) nevet is visel.

67. §. A' hangzatok' hasonlításai természetiek, vagy mesterségesek: tagolatlanok vagy tagoltatva valók; az első zengések, a' másikkak szók: a' költő szép mesterség lehet azért zengési (musikai) vagy szólási.

A' Musikai Költészségről.

68. §. A' Musikai költészségnek tagolatlan, természeti, hangzatokkal van dolga, mellyeket az üreges szerszámokból fú, csendit, vagy von ki és foglal össze a' füleknek érdekeltetésére. A' természeti hangzatok csak az élő állatokból fakadnak határozottan 's önként ki.

69. §. Bár melly különbnél különbek legyenek is a' természeti hangzatok, megegyeznek mindazon által abban, hogy 1) benne egyik fő, vagy is uralkodó, 2) rövid, hosszú, vagy félhosszú idő pontig tartanak, 3) kemények, vagy lágyok, magasok vagy mélyek, vagy középsők mértékökre nézve, 4) Változódók, 5) üdő osztályokra szakadoznak, minekelőtte megszűnnyenek. Az az: Rhythmust, tactust, mértéket, modulatot, és intervalumokat követelnek, ujjonozást szenvednek, mellyek bizonyos jelekkel (kótákkal) jelentetnek ki.

70. §. Ezen természeti hangzatok az élő állatokból tulajdon különbségeikben, érzeményeik, indulataik és vágyódásaik' állapottya szerint zengenek ki: önként, tudtunk nélkül is vigságunkban dalolunk, szomorúságunkban sohajtozunk; haragunkban fel pattanunk, hosszúságunkban dörögünk; ijedtünkben sikítunk, imádkozatunkban áhítóznak; an-

dalgásunkban mélázunk s' a' t. üdő-pontok, közök, változódások, szakaszok és szünetek képp.

71. §. A' természeti hangzatok kölcsönösen az érzésekre, indulatokra, 's vágyódásokra hatnak; ezeket felgerjesztik, ingerlik, élesztik, 's módosíttyák magokhoz képest: az élő állatokat a' víg hangzatok jó kedvre, a' szomorúak komorságra fakasztyák, 's a' t. önként, magok tudta nélkül is.

72. §. A' musikai költészség tehát a' belső élet' le másolásában, 's tápláltatásában áll. Szépségére a' hangzatoknak az érzemények, indulatok 's vágyódások' természeti állapotival, változódásával, mértékivel egyeztetésök szükséges. Annak más dolgokra alkalmaztatása visszaélés, 's szép nem lehet.

73. §. A' szép musikai költőnek szükség mindennek előtt: hogy egy fő hangzatot gondoljon ki és azt kövesse mind végig. 2) A' tárgy képesti üdő-pontot, -- folyást, -- között megtartsa; 3) a' jeleneti mértéket 's változódást kifejtse; 4) Mindenemű hangzatoknak tiszta világosságot, öszvezenést 's egy egészséget szerezzen; minden diszhang, hiány és felesleg nélkül: az az Rhythmus, metrum, motus, melodia, harmonia, modulatio, praecisio-megtartás szükséges.

74. §. Az érzések eléggé tiszták, az indulatok mérsékeltek, a' vágyódások elreadeltettek, nem voltak a' pogány világban; a' hangzatok mathematikai mértékre vonattak, és kevés eszközök is voltak a' Görögöknél, 's a' napkeleti nemzeteknél; azért musikaik is igazi szépek nem lehettek. Ezek mind különben lévén a' keresztény, 's mostani világban: a' musikai költemények úgy szépek, ha azok' kiműveltetésével egészen megegyeznek.

75. §. Más érzéseknek, 's indulatoknak van helye a' templomokban, másoknak a' színházok-

ban, másoknak a' táncztéremekben, másoknak a' szobákban, másoknak a' táborban 's a' t. A' musikai művek, ha ezekhez képest nem valók, szép mesteriek nem lehetnek.

76. §. A' musikai költemények ezekhez képest különbnél különbek: Symphoniák (Ouverturen), Concertek, Dalok; táncz - léptetés - szabásuak (Marsch) Templomokba (Choral) szin - házakba, táborba, szobákba valók (Kammer Musik) 's több e' félek.

77. §. A' szép Musikai Mester' hallása kényes: semmi hiányt, visszás hangot, disztelent, nem szenved; érzése tiszta mint a' napfény; képzelése eleven, esze teremő; ujja mindenható; fő gondolatya felséges, hangillesztése öszvezenő, kijelentése világos, mértéke pontos, módszere egyszerű, munkája örökké való: mint Mozartnak Don Juanja Requiemje, 's a' t. Beethofennek Synfonia Eroica, Haydn-nek Kristus' hét szava, Händel Mesziása s' a' t.

78. §. A' musikai költemények' uralkodó hibája a' hangzati mesterkélés, s' az érzéketlenség: „Den heutigen Tonsetzern die künstlich symetrisch vertheilten Stimmen auf dem Papier der Partitur gelten, trotz aller Unklarheit, Trockenheit, Herbheit, und Zerstückelung des Melodienflusses, und der Grundharmonie, für einen Beweiss der Kunsttrefflichkeit ihrer Composition, wenn gleich kein Herz ergriffen, kein Ohr geschmeichelt, wird durch diese erkünstete krause Abentheuerlichkeit (Bizarrie) s' a' t.

A' szólási költészségről.

79. §. A' szólási költészség szép ideájit tagokba foglalt hangzatok által közli a' fülekkel. A' hang-

zatoknak tagokba foglalása, vagy is a' szólás, az Embernek tulajdon mestersége: azért mondatnak a' szók mesterséges hangzatoknak.

80. §. Az emberi mellek' üregéből az hangzatok szaporábban taszítatnak ugyan ki mint sem más szerszámokból; de hamarébb is elcsendülnek. 'S a' szók csak közvetve, értésítésünknel fogva, válnak érzékenyítőkké, nem pedig közvetlenül mint a' természeti hangzatok.

81. §. A' szólási költészség különb a' közönséges szólásnál: mert ez a' gondolatokat, az pedig a' szép ideákat öltözteti mesterséges hangzatokba; imez értesíttetésünkre csupán amaz meg' érzékenyítésünkre is céloz.

82. §. A' szókkal a' természetij hangzatok' tulajdonságai közösek: a' Rhythmus, a' különböző üdő pont, hang-mérséklet, — változódás, módosulás, összevezengés, a' szakadat, szünet, 's a' többi.

83. §. A' szólási költészségben a' Rhythmust az uralkodó üdőfigura teszi; a' tactust az ékezett vagy ékezetlen, hosszú rövid szótagok, a' változódást a' felcserélődő lábok, az üdő szakaszokat a' szóllásvágások (caesurák) az üdő tartást a' különbféle mértékek, az újjonnozást a' versek, a' szüneteket a' Strófák, (Stannczok) terjesztik elé 's különös jegyekkel jelenetnek ki.

84. §. A' szólási költészség tehát magában mesterséges hangzati musika; azon különbséggel: a' musika hangzatinak hosszát, erejét, 's mérsékletét is kijelenti; a' szólási ellenben azoknak hosszát kiejti ugyan, de minémű hosszúak, erejűek, mérsékletűek legyenek, elnem határozza.

85. §. A' szóllási költészségnek ezen hiányait fellül üti a' festés, melly annak hatalmában áll egészen: a' dolgok' tulajdonságait képes mellék-

szókkal (epitheta) mint annyi színekkel, előterjesztheti 's elhatározhattya; p. o. repülő szelek, levegő hajók 's a' t. 'S általok némi nemű láthatóságot szerezhet magának, melly nélkül a' musika szükölködik.

86. §. A' szóllási szép költészség tehát szóbeli szép festési mesterség: ennek a' színek' egyeztetése, annak a' szók alkalmaztatása ad valóságot, életet 's érzékenyitőseget. Mind tárgya, mind nyelve, mind rendtartása tulajdon, 's megkülönböztetett.

87. §. Tulajdon t á r g y a minden üdöbéli mozdulat, 's a' mi lefesthető; légyen az bár külső vagy belső való - vagy csak képzeletiképp lévő. A' kifejtületlen gondolat, mozdulat nélkül szükölködvén, 's a' mi egyszeri elvonnt értelem, lefesthetetlen lévén, tárgya nem lehet.

88. §. Tulajdon n y e l v e képes: minden dolgot természetiképp, a' hosszast hosszú, a' rövidet rövid, a' közepszerűeket közép, a' nagyokat 's felségeseket magas 's fennhangzó, az alacsonyokat köz szókkal 's saját mellék toldalékaikkal terjeszti elő 's tisztán, világosan, határozottan, változólag, zengedtetni ki.

89. §. El r e n d e l é s e is tulajdon: nem Logikai szoros következtetés, se nem történeti folyamatya szerént fogja fel jeleneteit, hanem azon oldalról, mellyről tárgya legkitünőbb, 's leg inkább megvilágosul; leg hathatósb b ényomatot télesen; és leg jelesebb mérték - egyenletet, legtelyesebb egységet nyer.

90. §. A' szólási szép költő az, kinek elméje szép ideákkal gazdag, képzelő ereje eleven, esze teremő, izlése kiművelt, nyelve hatalmas, zengése ömledező, ügyessége rendszert, mértéket 's egységet követelő - minden erőltetett mesterkélés nél-

kül- a' fülekhez szóló *) „Der unserer Zeit eigene Uebermuth und Ueberschwank macht es leider, dass Unkunde und Unausprechbarkeit für Richtigkeit und Wohlklang der Verse gelten. Die Unwissenheit und das Vorurtheil der stimmführenden Kennerlinge, macht dies noch schlimmer,

- *) Wieland und Klopstock: „Haben sie Wielands Gracien schon gelesen? Es ist erstaunenswerth, dass es so viel und gut zugleich schreiben kann. Diess sein neuestes Werk scheint mir vollendeter in seiner Art, als irgend ein vorhergehendes. Die Sprache ist feiner und das ganze mehr ausgearbeitet. Aber leer — wird der steife Leser sagen. Ich fürchte jedoch, es ist an manchen Stellen noch zu voll und zu gelehrt, für die Grosse Welt nämlich, für die es geschrieben ist. — Was Klopstock betrifft, den halte ich für den ersten und beynahe für den einzigen Dichter unserer Nation — Wer hat gleiches, ungestümmes Feuer, das uns bey Klopstock hinreiszt? Das thut nur der wahre Poet, und wen solchen hat nicht einmahl jedes Jahrhundert einen. K. ist wohl nicht ohne Fehler, welches Original hätte diesen nicht? Aber schwerlich hatte je ein Original so viel Geschmach. Brevis esse laboro, obscurus fio; So gehet es ihm oft, Er sucht die Sprache der Poësie von jener der Prosa zu unterscheiden, und es sucht es vielleicht zu sehr.“ Boie's Briefe.

Lessing und Göthe; „Ueber Emilia Galotti; Welch ein Stück! Dass mir nur Niemand ein deutsches oder ein ausländisches Stück mit diesem Vergleiche. Was darin vielleicht nicht nach unserem Geschmack ist, das ist nicht so, weil der Verf. nicht anders machen konnte, sondern weil er es so machen wollte, Denn alles ist nach seinem System. Die ganze Emilia war sicher in seinem Kopfe so da, wie sie ist, ehe noch ein Wort niedergeschrieben war.“ — Göthe trägt seinen Kopf und sein Herz immer auf der rechten Stelle, und ist auf jedem Schritte seines Lebens ein Mann. Wie viele gibt's solchen?“ Boie.

dass die Verse schwarz auf weiss besser zu sehen als zu hören sind, und aufgedunsene und schwülstige für richtige und schön gemessene verkauft werden.“

91. §. Ezekre nézve a' szólási szép költemény kötött beszédnek is nevezetik ama mértékekre, nyelvre, 's elrendeltetésre nézve, melyet megtartania szükség; ellenébe tétetett a' szabados beszéd, melly költészi mértékhez kötötve nincsen; 's annyira ékes, mennyire nyelve képes, elrendeltetése mesterséges, kifejtülése kerekded, 's egysége egész. Remekei meghaladhatatlan Demosthenes és Ciceró' ajakiról ömledeztek ki.

92. §. A' kötött beszéd a' belső vagy külső jeleneteket fogja fel; és személyi (subiectiva) vagy személy kívüli (objectiva). A' személyi kötött beszéd, Lyrikum költemény; a' személykívüli valamely jeles tettek vagy történetnek magától a' költőtől, vagy mások által elbeszéléstetése; az első Eposnak, a' másik Dramának nevezetik.

A' Lyrikum Költemény.

93. §. Á' Lyrikum költemény a' kötött beszédnek olly neme, mellyel a' költő önnön belső életét festi le 's zengedezi ki; a' Lyrától (Kobozótól) mellynek hangzatával késértetett hajdan, vette nevezetét.

94. §. A' Lyrikum költemény leginkább hasonlít a' Musikaihoz: ez is a' belső élet' elérjésztésével foglalatoskodik; különböz mindazonáltal tőle: mert az szólással, ez pedig szerszámi hangzattal zengedez; amaz csak önnön belső életét, imez meg' a' másokét is fejtegeti.

95. §. A' Lyrikum költemény' tárgya egyetlen egy: de ez tenger; más és más mozgásban, mértékben, színben, erőben jelenik az meg: hol lengedez, hol haboz, hol hullámoz, hol hatalmas csatázással dul; míg mintegy kifárodva egyenlő mértékségre csendül.

96. §. De magokban is az érzemények, indulatok, 's vágyódások különbnél különbek; czellyokra és tárgyaikra nézve: az öröm 's bú érzemények külső vagy belső érdekekből eredettek; a' tiszteleti, szereteti indulatok az Istent, Hazát, vagy más felséget, jótévőt, illetők lehetnek.

97. §. Ezekhez képest a' Lyrikum költeménynek 1) magában elevennek, élékenynek szükség lenni: mivel belső életet terjeszt elő, 2) Formájára nézve Rhythmusban, láb mértékben változónak szükség lennie: mivel az érzemények, indulatok, 's vágyódások is egyre változandók. 3) Nyelvére nézve: tisztának, képesnek, szükség lenni: mivel a' belső élet is természetiképp tiszta, és a' tengerhez hasonló. 4) Versekben, strofákban, meggujjulónak szükség lennie: mivel az érzemények, indulatok 's vágyódások is rövid csillapodtok után ismét ujjon kifakadnak 5) rövidnek szükség lennie: mert a' leghevesebb indulatok is csak egy ideig óráig tartanak.

98. §. Az egyenlő kimenetelű (Cadentia) verseknek tulajdon helyök csak a' belső élet' egyenlő állapottyának lefestésében lehet; e' végre az utolsó szó tagoknak közvetve, vagy közvetetlen egyesztetésök elegendő. Hol a' Rhythmusok szükségeseek, ott a' Cadentiáknak helye nem lehet.

99. §. A' lyrikumi költemények Rhythmusaira, 's más tulajdonságaikra nézve különbnél különbek: 1) Odák (Énekek), 2) Elegiák, 3) Eklo-

gák, 4) Epigrammák 's t. e' f. Az Énekek is külömbfélék; közöttök leg felségesebbek az Istent imádó Hymnuso k; a' Cantaték, az Oratoriumok, 's a' többi.

100. §. A' Lyricumi szép mester belső világában otthon van; életének jelenetét tudja; fő érzeményét szorosán követi, 's bélyegét kitünteti; színeit lefesti, hangzatit erőltetés nélkül kiömledezi, 's magának kielégítést szerez; halgatóját érdekeltető gyönyörűséggel tölti el: mint Pindar, Anacreon, Sappho, Horác, Petrarca, Klopstock, Voss, Stollberg, Bürger, Höltz 's a' t.

Az Epos.

101. §. Az Epos a' kötött beszédnek olly neme, mellyel a' Költőtől magától valamelly jeles tett, vagy történet élő szóval beszéltetik elé. Hasonló a' szép mesteri alkotmányokhoz és képfestékekhez, mellyek valamelly Historiai személyet, vagy tett dolgot mutatnak elé. De nem egészen.

102. §. A' Historiai alkotmányok és festékek valamelly személyet vagy tett dolgot jegyeik által terjesztenek elé: az Epos ellenben ugyan azokat élő szóval festi le. Azok a' szemekre hatnak ez pedig a' fülekhez szól.

103. §. Különböz az Epos a' musikai és Lyricumi költeménytől is: ezek a' belső életet jelenképp festik természeti vagy mesterséges hangzattal le; az pedig a' külső életet, multképpen, festegeti.

104. §. Jeles tettek vagy történetek azok, mellyek köz érdekletűek; millyenek az ollyak, mellyekben az egész emberi nemnek, vagy valamelly nemzetnek, Országnak, vagy városnak eredete,

szabadulása, veszedelme, vagy enyészete fordul elő. Ez ilyenek részt-vételünknel fogva érdeklétesek.

105. §. Illy tettek és történetek csak többek' erőlködése, a' környülállások' befolyása, és a' mindeneket egy vég czélra igazgató Felségnek közbejárulása által mehettek hihetőképp végbe. Az Eposnak tárgyai tehát szükség képp több dolgok.

106. §. Ezeknek előterjesztésére se a' rajzolatok, se a' fresco festések nem elengedők; hanem egész kép (Tableau) festést tesznek szükségessé, hogy kinek kinek személye, részvétele, érdeme szerint, igaz valóságában kitüntessék.

107. §. E' végre az Epos' költőnek az egész történet' helyét beutaznia, minden környülállásait, eredeti okát, folyamottját, kifejtülését, akadályait, segítségit, előre ki tudnia, 's világosan, hihetőleg, elő beszélnie szükség.

108. §. Az Epos' költője ne utazzon gőz kocsin, hogy az égnél, és földnél mást ne lásson, 's ne tudhasson meg; hanem gyalog, hogy kénye szerint, mindennél, a' mi érdeklétes, meg álljon, mindent eredetitől fogva mind végig megtudjon, 's másokkal megismerjessen.

109. §. Homer Achilles' paizsát nem csak le írta, hanem azon műhelybe is, mellyben készült, levezette halgatóit, annak művészeit, készítettetését kimutatta, 's eredetétől kezdve mind végig mintegy szemmel láthatóvá tette.

110. §. Ezekhez képest az Epos-költőnek a' kiterjedés nem csak szabad, hanem szükséges is: a' nélkül elbeszélése hihető nem lehet: mert a' jeles tett vagy történet csak idő folytával fejtülhet ki, 's érhet véget. Más az: a' munkálkodó személyek bélyegeit, és részvételeit, a' környülál-

lások' állapottyát, az eredeti, akadályozó 's elősegítő okokat meg nem esmértethetni.

111. §. De a' fő igazgatónak, végzőnek, az Istennek, tanácsát, rendelkezését, 's végzését se tudhatni meg kijelentése, megvilágosztatása és szembetüntése nélkül. Ez is azért, mint érdeketes, kiterjeszkedést szükségessé téssen.

112. §. A' kiterjeszkedés nem szerez unalmat, hanem azon dolognak szükségtelen ismétélése; sőt inkább figyelmet szerez, várokozást gerjeszt, és gyönyörködtetést lehel a' halgatókba, csak lassanként és helyén való legyen.

113. §. „Land zu Land, zwischen Himmel und Erde und Hölle, auf und ab fliehe der Dichter; er muss wenigstens den Flug und Weg abmahlen. Dem Epos ist langsame Breite erlaubt; (vielmehr natürlich) Wie lange zürnt Achilles! Wie lange stirbt Christus! Daher die Erlaubniss der richtigen Ausmahlung des Achilles Schildes; daher die Erlaubniss der Episode. Die geforderte Menge der Mitspieler hält, wie die Menge der Urräder den Gang der Maschine auf; denn jede Nebenfigur will Raum zu ihrer Bevegung haben; der so genannte rasche Gang gebürt dem Theater, nicht dem Epos. — Nur dann schleicht die Handlung, wenn sie sich wiederholt und sie störet nun dann, wenn eine fremde Statt ihrer geht; aber nicht dann, wenn die grosse in der Ferne in immer kleineren in der Nähe, gleich wie der Tag in Stunden, aus einander rückt.“ Jean. Paul. Vorschule der Aesthetik.

145. §. Ki terjedhet a' jövendőkre is; sőt szükséges azokat is meg pillantania, mennyire azok a' tett dolog vagy történet' hihető következményei,

és az érdeketesség, 's vigyázat' kifejtésére alkalmasak.

115. §. A' kicsinyeken szint úgy szükség mutatnia [mint a' nagyokon: mert a' világi dolgokban nincs csekélység: a' csekélyeknek látszók voltak többnyire a' legnagyobb történeteknek vagy fordulásoknak eleji vagy alkalmatosságai.

116. §. Másokat beszéltetvén helyel közben az Epos költő, tulajdon lelki helyegők, 's állapottyok szerént beszéltesse; beszédjökbe belé ne vágjon, hanem magát egészen azonban hátra huzza.

117. §. Az Epos – költőnek fő dolga, minden részeknek, körülállásoknak hihetőleg öszve olvasztása 's egy vég czélra egyesítése — minden erőltetés, és felcsaptatás nélkül: „Im Epos ist keine immersteigende Spannung, sondern Spannung und Bewegung gleichmässig über das Ganze verbreitet. — Mag das wilde Spiel des Kampfes entzweiter Interessen noch so schrecklich toben, und alle Kräfte streitend in die Bewegung setzen; der Erzähler und mit ihm der Leser schwebt mit Gleichmuth über der bewegten Welt; ohne eigene Leidenschaft. Ruhig lässt er alle Schicksale sich entwickeln. — Einfach und ruhig, wie er selbst, ist auch seine Darstellung: schlicht und einfach sein Ausdruck. So führt er uns in ruhiger Bewegung, aber im festen, geraden Gange, immer langsam und betrachtend, seinem Ziele entgegen.“

118. §. Az Epos jelességére nézve formát határozó: jeles dolog' lefestése lévén, kötött beszédet kíván; egyszerü élébeszéltetés lévén, reá a' hat mértékü egyenlő versezet (Hexametrum) leginkább alkalmaztatható: ha bár ettől most többnyire elüt is.

119. §. Az Epos kétféle tulajdonképp: valóságos tett-történetdolog' valóságoslag vagy költőleg elbeszéléstetése: az első külsőképp, vagy belsőképp való: a' külsőképp tettek 's történttek' remek elbeszéléstetési: Homer' Odissaeája, 's Iliása; Milton' elvesztett paradicsoma. Tassó Jerusalembel való szabadítása 's a' t. A' belsőképpijé; Ariostónak Orlandó furiosója 's a' t. A' költötteknék jelesebb példányi (Románok): vagy erkölcs-festők, vagy erkölcs-gunyolók; az elsőkhöz tartoznak: Cervantes' Don Quixotja, Richardson' Palmelája, 's Clarissája, Fenneloni Telemákja, Le Sage Gilblas de Santilaueje, Rousseau' Heloiseja, Wieland Agathonja, Göthe' Wilhelm Meistere 's a' t. A' Gunyolókhoz Dante (Durante) Divina Comoediája, Wieland' Göttergesprächje 's a' t. A' Románoknak alnemei: a' Románok, Regék, Novellák 's t. e' f.

A' Dramáról.

120. §. A' Drama (Handlung) a' költemények' olly neme, mellyel valamelly jeles tételt magoktól a' tévőktől beszéltet elé a' Költő.

121. §. Külömböz a' Dráma az Epostól, mennyire ez valamelly tett dolgot, mint multat, a' Dráma ellenben bizonyos tételt, mint jelenvalót, beszéltet elé. Az Eposban a' tévők és az elébeszélő különbek, a' dramában ellenben a' tévők és beszélők ugyan azok. A' tétel 's elébeszélés egyszersmind-valóknak képeltetettnek.

122. §. A' tétel szántszandéki, [szabad akaratu cselekedet. Jeles, ha tulajdonságára, ritkaságára, vagy következetére nézve köz érdeketes. Tárgya csekély, alávaló vagy mindennapi, se természeti jelenet, nem lehet. Vig is, komor is, szomorú is lehet.

123. §. A' tétel indító okokból származik, eszköz, 's alkalmatossági okok által fejtülki, és csak a' cselekedők' erkölcsi bélyege szerint, üdőfolytával, megyen végbe. 'S így több részekből össze olvadó egész.

124. §. A' Dráma költésznek azért a' tétel' minden némű okait, eszközeit, körülállásait, a' cselekedőkkel erkölcsi karakterök, 's idő folyta szerint szükség jelenlévőképp elé adnia, 's kibeszéltetnie.

125. §. A' jelen nem lévőknek jelenvalóképp eléállítások' mestere a' képírás: a' Drama-költésznek tehát személyeinek cselekedetit 's beszéleteit egyetemben élő szókkal le festnie szükség.

126. §. Az élő szóval lefestésre az erkölcsi jegyek, az állapotok, helyheztetések, és körülállások' kitüntése szükséges. Azoknál fogva nyernek a' személyek mind tételeikre, mind beszédeikre nézve bizonyost sajáttságát.

127. §. A' képnek egy egészzé kerekítésére minden vonatoknak, részeknek, mellyekre, mint elementomira vált a' költőnek fejtegetése alatt a' tétel, végre együvé illesztetnie, rendeltetnie, 's egyeztetnie --! minden erőltetés, 's Logikai mesterkelés nélkül-szükség.

128. §. A' költésznek, cselekvő személyeit beszéltetvén, magát egészen hátra vonnia, 's a' halgatókhoz hasonlóvá tennie; szükség; hogy költeménye természeti, 's kellemetesen ingerlő légyen. Természetisége gerjeszt figyelmet: Sie weckt, mond Schlegel A. W. Thätigkeit, welche der wahre Genuss des Lebens, ja das Leben selbst ist. Wir sehen Menschen im freundlichen oder feindlichen Verkehr; als verständige und sittliche Wesen, in durch ihre Meinungen, Gesinnungen und Leiden-

cshaftern auf einander einwirken; und ihre Verhältnisse gegenseitig entscheidend bestimmen.“

129. §. A' Dramának tulajdon formája az együttbeszélgetés (Dialogizatio) mellynek remekei mind eddig Plátónak, Wielandnak, és Klingernek Dialogusai. De lehet együtt levelezés is, melly a' távol lévők közötti együttbeszélgetés.

130. §. A' Dramának együtt beszélgető személyei valóságosak vagy költöttek; a' valóságos személyeknek együtt beszélgettetése, Drama szoros értelemben: ilyen Göthének Werther' szenvedése: láttjuk ebben a' tételt első fogontatásától kezdve, folyton folyvást, kifejtülni, mind inkább célra közelíteni; a' belső változásokat a' gerjedelmekből, a' külsőket meg' a' belsőkből természetiképp következni; a' charaktert, a' helyhezteseket mesteriképp lefestetni 's a' t. Az oktalan állatok' beszélgettetése Fabula (Mesézet) tulajdonképp: Aesopusnál, Phedrusnál, Gellertnél, Lafontainnél, 's a' t. A' kisebb Dramák Dramoletok; a' Fabulák is különbnél különbek.

131. §. Igazi Dramai költész az, ki azt adja elbeszéléstetésiben elé, a' mit maga kedvel, maga megélt, örömet vagy szenvedést: „Was einer nicht selbst geliebt oder gelebt hat, mond a' Dramatikus Mester Göthe, das kann er nicht darstellen. — Der, von seinem Genius geleitet auf Gegenstände glücklich gestossen, in denen gleichsam das Leben concentrirt, ihm ist die Wahrheit, die Frischheit, das Leben, die Natur, die Kraft, die Fülle und Innigkeit eigen. Seine Poëtische Erzeugnisse voll so innerer organischer Nothwendigkeit und Lebenskraft, scheinen von sich selbst entstanden zu seyn.“

A' Színházi költemények.

132. §. A' szép költemények' legtündöklőbb nemeihez, a' Színházi költeményekhez, érkeztünk, mellyek a' szin padokon a' fülek és szemek' elejbe adatnak élő szoval és mozdulatokkal egyetemben.

133. §. A' színházi költemények magokban valóságos Dramák, tételekkel foglalatoskodván; de formájokra nézve azoknál különbek: a' Dramák a' tételt tévőjik által elébeszéltetik csupán; a' színházi költemények ellenben a' tételt tétetik is egyszer-s mind. A' színházi költeményekben a' tétel a' beszéddel együtt kezdődik, folytatik 's végeztetik.

134. §. A' szép ideák a' szin házi költeményekben nem csak a' szókba, hanem tételekbe (actiókba) is öltöztetve adatnak elé, 's mesterséges hangokkal és jegyekkel jelentetvén egyetemben ki, elevénebbek, hathatósabbak, 's érdeklőbbek.

135. §. A' színházi költemények szükségei tehát két félek: elébeszéltetésökhöz, 's tétetésökhöz képest valók. Belső formájok az elé beszél-tetés (constructio) külső a' tételítés (productio) Az első a' költésznek, a' másik a' színésznek tulajdon dolga.

136. §. Belső formájokra nézve a' színházi költemények tárgyai csak jeles tételek lehetnek: mert csak ezek érdeklők közösen: a' színházi költeményeknek pedig a' község' érdekeltetésére szükség czélozniok. Magokban lehetnek valóságosak vagy költöttek, szomorúak vagy vidámok, 's t. e' f.

137. §. Tételeiknek szükség mindenek előtt 1) igazaknak vagy igazaknak-látszóknak lenni: 2) természetieknek, 3) világosoknak, 4) egyezőeknek 5) mozgóknak: másképp se az érdeketességre, se a'

vigyázatra szert nem tehetnek, s' mesteri művek nem lehetnek.

138. §. Hogy igazak, vagy igaznak-látszatok legyenek, se önnön magokkal, se az üdővel, helyel, 's a' tapasztalással ellenkezők ne legyenek; a' belső és külső életnek pecsétivel hitelesítsék magokat.

139. §. A' jeles tételeknek természetiképp többeknek eszközlése 's befolyása által, ügyel bajjal, akadályok' meggyőzéseivel, szükség kifejtülniek és végbe menniek; azért többekkel közösöknek, bomlítottattnak kell lenniük.

140. §. Csak az indító okok', a' részvevő személyek' befolyások' akadékok' ellentállásinak, és a' meg haladásnak pontos körülállásos előadásival nyerhetnek és szerezhhetnek meg világulást.

141. §. Hogy egyezők legyenek egy fundametonon alapulniok, egy vég célra szolgálniok szükség minden jeleneteiknek, a' különbnél külön személyek, körülállások, helyezettetések, characterk, 's bonyolódások' ellenére is.

142. §. Ezen végcél' elérésére mozogniok folyvást, lépegetniük állapotás 's kicsapongás nélkül szükség: a' valóságos tételek' egysége se szünetet se félbe szakadást, de ugrást se, szenved.

143. §. A' bonyolódásoknak is természetieknek szükség lenni; az az olly akadályoknak, zavargatásoknak, melyek a' jámbor szándék és szabad akarat ellen szegülni szoknak az uralkodó rend, divatozó szokás, 's emberi fondorkodások szerént. Mennél egyszerűebbek, meg lepőbbek annál helyesebbek, 's kedvesebbek.

144. §. A' bomlításoknak vagy is az akadályok, 's izgágák' meggyőzésének és elhátáritásának, sajátoknak, a' cselekvő személyektől, nem valamelly

más idegentől, vagy közvetetlenül az Istentől, szármozottaknak szükség lenni: az ész' találmányossága az elmék' furcsasága, a' mesterség' ügyessége, érdeklletes, kedves; az Isten' csudálatos közbejárulása (Deus ex machina) hihetetlen, 's kellemetlen szokott lenni.

145. §. A' Személyeknek se többeknek, se kevesebbeknek nem szabad lenniük, mint sem a' tétel' véghez vitelére, 's a' bonyolításokra, és bomlításokra szükségesek: a' feleslegesek karaktereik' hiájával esméretlenek maradnak, a' tétel' folyamottyabélátását terhelik, 's a' vigyázatot a' fő személyről kelletlenül eltérítik. Kik az első felvonásban esmérelenül maradtak, többé fel nem léphetnek.

146. §. A' bonyolódások, ama' helyezettetés, állapot - 's üdő-változásokhoz képest, mellyektől függnek, adnak a' szinköltemény' szakaszinak, mellyek felvonásoknak mondatnak, alkalmas helyet. Ötnél többek nem lehetnek: ne hogy a' tétel' átláthatásának ártsanak, és figyelem - fárasztók, 's várokozást untatók legyenek. A' jelenetek' számát a' tétel' szükségei határozzák el: csak hogy egyik szakaszban szerfelett számosabbak ne legyenek mint a' másikkban.

147. §. A' magán lételnek csak ritkán, a' planum' kigondolásakor, vagy a' vágyódások' üzete-kor, van helye a' színházi költeményekben: akkor is csak rövid üdeig nyugva vagy háborkodva. A' gyakor visszás, 's untató.

148. §. A' tételközben esvén az együtt-beszélgetés, hogy avval egyező legyen, természetieképp' szükséges; a' tétel és beszélgetés azon egy személyé lévén, különböző nem lehet.

149. §. Természeti az együttbeszélgetés, ha azon character, temperamentum, állapott, helyezettetés, üdő 's életkor képest ejtetik ki, melly sze-

rént eredett, foly és végződik a' tétel. Kivált a' karakternek a' beszélgetés közben is kitüntetése általlýában szükséges. Úgy képi ki a' személyeknek valóságát a' költő, ha maga azonban mintegy holtan marad.

150 §. E' végre az ellenkezőség (contrast) igen alkalmas: a' karaktereket, állapotokat, üdő's életkorokat tapasztalólag megkülönböztetvén; de teméntelen nem lehet: egyik személy a' másiktól végtelenül különb, egyik tiszta Angyal, a' másik merő ördög nem lehet.

151. §. A' character-festés mélyebb, elevenebb lehet a' tételben közösülő személyénél; de nem minden azon rendű személyinél: másképp valóságát's hihetőségét elveszti, 's a' színházi költemény Románná válik; vagy Phantasiává.

152: §. Az együtt beszélgetésnek tisztának, világosnak, rövidnek és csinosnak is szükség lenni: a' hibás fülsértegető; a' zavaros érthetlenné valik: a' hosszas fárasztva várokozások, a' díztelen sértegeti szép izlésöket a' halgató községnek. Az élénk, telyes szókihangoztatás tölt kedvet, szerez gyönyörködtetést.

153. §. Semmi se unalmasabb a' színházi költeményekben a' szerfelett hosszas együtt beszélgetéseknél, mellyek az ismétéléstől menttek nem lehetnek, a' tétel' folytatását késítik, az emlékezetet szükségtelenül terhelik. Akár melly tudós okoskodások, elmés mondások e' hibákat kinem pótolhattyák.

154. §. A' magán lévő személynek magában beszélésének is rövidnek, 's daraboltnak, félérthetőnek szükség lennie: mert a' mélyen gondolkodónak, töprenkedőnek, belső háboruságot szenvedőnek, állapottya, 's tétéle ilyen.

155. §. Ezekhez képest a' színházi költésznek, az Emberi természetet tudnia, a' világot esmérnie, a' nyelv-mesterséget értenie tökéletesen, 's minden ügyességgel használnia, szükség. A' színházi költemény sokat – igen sokat-kívánó feladat.

156. §. A' színházi költeménynék valamint össze szerkesztetése (constructiója), úgy létesítése (productiója) is többeket teszen szükségessé. Ezeknek kielégítése a' színésznek dolga. Szép mesterségi neve *Mimica*.

157. §. A' színészeknek nem csak a' személyek' tételit, beszélgetésit, hanem arcz-vonataikat, testállásaikat, tagmozgatásaikat, külseiket természeti szokásaik, és sajátságaik szerint, minél tellyesebben előadniok, s' kijelenteniek szükség. A' Görög színházi mesterek hőseiket, kiket nagyoknak képzeltek, formájikban is, a' magas lábbéliek által, (cothurni) elémutatni törekedtek.

158. §. Fontosak e' végre: a' testállás, tagmozgatás, hangegyeztetés a' tétel' 's beszélgetéshez pontosan alkalmaztatva; de legkijelentőbbek az arczvonalok' ábrázolati, 's a' szemek' villongásai: eme belső 's külső életnek legbizonyosabb, leghathatósabb jelenségei. Kinek arczvonatai, szempillantási, szint ugy mint kezei 's lábai, hatalmában nincsenek, az a' színpadra nem termett.

159. §. Hogy ábrázolatai ál-vagy visszásképeké (Zerbilder) ne fajullyanak, a' Színeszeknek tulajdon Geniusok' sugallásából mi szép, érzeniek; mi díszes, kegyes, a' Gratiák' tanácsából tanulniok, szükség. A' kinek szép érzése nincsen, 's a' Gratiákat nem halgatta: Tháliának felkenettye nem lehet. *)

---

*) Ramler behauptet, und bekräftigte es beynahe durch einen Schwur, dass noch keine schöne Schauspie-

160. §. A' Mimikának legnagyobb veszedelme a' természet-majmozás: „Die Mimik, wie überhaupt die ganze Schauspielkunst, muss, in sofern sie Kunst, und keine Natur ist (und darin besteht ihre wahre Kunst) die Natur darstellen, und alles was er darin findet, mit sorgfältigem Geiste auffassen, und es sich eigen zu machen suchen; allein das in ihr zerstückelte, zerrissene, und Unzusammenhängende zu vermeiden wissen“ Engels Ideen zu einer Mimik, Berlin 1785.

161. §. A' Színésznek a' személyeket, melyeket ábrázol, öltözeteikkel is, szükség jelenvalókká tennie, kivált az idegen tételekben: hogy őket, ha nyelvökben nem, legalább külsejökben, öltözeteikben, jelenlévőknek képzeltehesse. Ez által közelebbít a' természeti valósághoz.

162. §. A' helynek, mellyen történik a' tétel, jelenségét pedig a' színpad' falazatának egyenlítésével igyekezzék eléldézni. Ez ismét leginkább szükséges a' távol helyeken eseteknek előadására; hogy legalább a' tájéknak, butoroknak, ékességeknek szemléltetési által a' helyek jelenlévőknek látszattassanak.

163. §. A' tétel' szakadatlanságát pedig a' Színésznek musika, vagy más közbe vetésekkel (Intermezzo) szükség fenntartania, hogy egész létele hézagot ne szenvedjen, a' halgató község' figyelve pedig mulatságosan enyhíthessék.

---

lerin auch zugleich eine vortreffliche Schauspielerin gewesen sey. — Diesem gemäss giebt er daher seinen Berliner Freunden den gutgemeinten Rath, die Schönen auf ihren Zimmern und die Kunstverständigen auf der Bühne zu bewundern: denn dann würde alles an seinem Orte stehen.“

164. §. A' színészi mesterségre azért természet-történet-szókás-kivált pedig Lélek-tudomány el-mellőzhetetlenül szükséges. Ezeknél fogva lett meg-haladhatatlan színész Talma Francia országban: „Er studirte die Geschichte im Sinn des Eindrin-gens in die Sitten und Gebräuche der Völker, die Charaktere merkwürdiger Personen: forschte in den Antiken nach Stellungen der Figuren, dem Fal-tenwurf in den Gewändern, Ausdruck der Leiden-schaften, und nach den verschiedenen Costumen. Eine nicht auszeichnete, aber regelmässig gebilde-te Gestalt, eine volle, wohltönende Stimme, und gegen die antiken Formen sich hinneigende, die Affecten der Seele leicht und kräftig darstellende Gesichtszüge, standen bei ihm mit einem klaren Geiste, einer tiefen Empfindung, warmen Phan-tasie, und vorzüglich regsamer Reizbarkeit in har-monischer Verbindung.“

165. §. A' színházi költeményeknek két fő ne-mei vannak: szomorúak vagy vidámítók, és szo-morú vagy vigjátékoknak mondatnak (Tragoedia, vel Comoedia).

A' szomorú Játékok.

166. §. A' szomorú játék olly személyi tételt ad közvetlenül elé, mellyben a' szabadakarat és valóságos kéntelenség; a' szabad akaratu ember és a' vas szükség, egymás ellen viaskodva jelentetik ki. Mind tétele, mind együttbeszélgettetése, költe-ményesi kimenetele, többnyire szomorító. Tárnya Historiai vagy költött.

167. §. Csak jeles férjfiút fog fel 's festle min-den erőlkedésivel; 's ebben a' Dramához hasonlít.

168. §. A' szükség, melly ellen ví, tusakodik, a' szabad akarat a' másolhatatlan végzés; ez a' pogány világban a' vak szükség, 's az Istenek' önkényes tetszésök volt (fatum); a' kereszténységben a' tántoríthatatlan erkölcsi rend, vagy valamelly hatalmas erőszak, melly meghaladhatatlan akadályokkal, vagy gátvetésekkel szegül a' szabad akarat' erőlködése ellen. De ez se lehet Isteni rendelés nélkül.

169. §. A' szabadakarat' czéllyának kinyilatkoztatásában áll a' játék kitétele (Expositio.) Ennek az első felvonásában szükség történnie. Az akadályok' éréntésével, 's a' kimenetelnek néminemű sejdítettetésével együtt.

170. §. Az akadályok, 's kényszerítések' kitörésével kezdődik a' költeményi bonyolódás 's azoknak folytával, szaporodásával nőttön nőlni 's mintegy kifejthetetlené tétetik. Annál érdekletesebb, minél az számosabb, 's hathatósabb; az akarat' szegülése ellenben áthatatosabb, el szántabb, 's tehetősebb. A' szerencsés állapotnak szenvedésre fordulása, Catastrophénak neveztetik.

171. §. A' költésznek az akadályokat, kényszerítést, mellyeket a' személlyei szenvednek 's ezek' akarattyok' szabadságát, mellyel élnek, caractereiket, mellyektől ingereltetnek, erőlködéseket, mellyel az akadályokat meghaladni, a' kényszerítést legyőzni, törekekednek, elevenen, világosan, tellyesen lefestenie szükség: hogy az érdekletességre szert tessen.

172. §. E' végre hősét ártatlannak is, minden kissebbségben, gyalázatban, kínszenvedésben me-rengőnek tennie szabad; de hibátatlannak, átolkodott gonosznak, türhetetlennek, nem teheti: mert

hibátlanul a' felsőbb végzéssel, az uralkodó erkölcsi renddel, öszve ütközetbe nem jöhetni; 's a' hibátlan ember közérdekletes nem lehet; a' gonoszságban megátolkodott pedig utálatot, 's a' szenvedésekben-csüggedt, és türhettetlen megvetést, nem szánakodást, érdemlő.

173. §. A' költő játéka hősét a' kényszerítő szükségesen se győződelmeskedtetheti, mert az Isteni végzésnek, vagy rendelésnek legyőztetése botránkoztatás és képtelenség volna. Annak tehát természet szerént vagy szenvedése alatt lerogyni, vagy hibájának, vétkének átlátásával, 's megbántával az uralkodó erkölcsi rendeléssel megbékülnie szükség.

174. §. E' szerént mind az Isteni rendelésnek e' világi dolgokon uralkodása kitüntetik, mind az emberi akarat' szabadsága függetlenségében fenn tartatik, mind a' szenvedéseknek is, mellyek a' hibának és véteknek következesei, 's azoknak megeméretivel megszüntetnek, határvettetik, a' cél-elérésre pedig ut nyittatik.

175. §. Azon üdő-pont, mellyben a' fő személyeknek sorsok, 's helyheztetésök e' fontos elhatarozó változódásra fordittatik, bomlítás; a' szerencsétlen állapotból szerencsés kilátásra átmenetel, Peripetia; az eszközlet, mellyel szereztetik, Machina, nevet visel. Mindenikének meglepőnek, hogy gyönyörködtető; természetinek — nem csudálatosnak — hogy az emberi ész 's akarat' hathatósága rövidséget ne szenvedjen, szükség lennie.

176. §. A' bonyolódásoknak kibomlítások után új bonyolódást költeni, az az: a' néző és halgató községet többről többé várakoztatással kinzani, nem szabad; el is vesztené az mind természetiségét mind hihetőségét.

177. §. A' szomorú játékokban, jelestárgyához képest, az együtt beszélgetésnek is jelesnek, méltóságosnak, pontosnak szükség lenni; ilyen a' költött beszéd, kivált az, melly jámbusokban felségesen lépdegel.

178. §. A' szomorú játékok a' Görög világban tűntek fel: azoknak Aeschilus nagyságot, felséget adott; Sophocles szépséget szerzett; Euripides érzékennyitőséget közlött, és hozzájok Seneca a' Rómaiaknál characterszint toldott; de ki mindezeket egybe olvasztotta volna, nem találkozott: azért példányaik tökéletlenek maradtak, 's következőket tévelgésbe hozták.

179. §. A' tizenhetedik század óta tökéletesülnek azok mind inkább: Shakspeare' Romeo és Juliája, Othelloja, 's csudálatos Hamletje; Corneille' Cydja, Racine Athaliája 's a' t. előpróbák, 's uttörések voltak az igazi mesteriekre; mellyeket kitüntettek: Schlegel, Schiller, Göthe, Gr. Stollberg, Collin, Körner 's a' t. azon mértékben, mellyben indulat és természet-tanulttak, 's viszonytagság-edszettek voltak. *)

---

*) „Die Klagen über die Langweile und zentner schweren Dialogen, in Schiller's neuestem Stück (dem Wallenstein) sind gross. Aber so gehet es. Wenn der Dichter kein Publikum hat mit dem es zu sprechen gezwungen wird, so spricht er endlich mit sich selbst; und dann kann es freilich vor Langweile für die Anderen nicht fehlen. Die Schellingianer sagen: Schiller habe ganz und gar keine sinnliche Anschauung, er habe keine Welt, als die in ihm selbst ist; sein Bestes sey nur Bruchwerk u. s. w. Ich weiss nicht wie weit dies alles wahr ist, aber das mag doch wahr seyn, dass in Wallenstein manches überschätzt ist — Göthes Mahomed ergötzt durch Sprache und Rhythmus, aber sein Inhalt von Scene zu Scene empört. Eine solche Ver-

180. §. A' Comoedia olly színházi költemény, mellyel valamelly közös életbeli tétel le festve adatik elé; kimenetele többnyire vig, ábrázolata nevetséges lévén, vig játéknak mondatik.

181. §. Ennek tételének is jelesnek szükség lenni; de közös életbeli jelenetire nézve: másképp érdeketes nem volna. Külső életének hallása 's látása érdekli meg a' színhászba gyült községet.

182. §. Ebben is a' szabakaratnak a' szükséggel van bajja s' küzdése, de az akarát nem szabad tulajdon képp, hanem kény, képzelet, kedvtetszet (Laune), 's a' szükség se valóságos, 's győzhetetlen; hanem csak képesteles: szokás, módizás, vagy elhitetésbeli: mellyeknek észrevétetése, 's kifejtése teszi a' költeményt víggá, 's gyönyörködtetővé.

183. §. A' személyek illy akarattyoknak -- ezen akadályokkal öszveütközése, 's küzdése teszi e' játék' bonyolódását. Itt van az izgága - szerzéseknak (Intriguen) tulajdon helye. Bonyolódása annál mesterségesebb, mennél az akadályoztatás természetiebb, 's az izgága szerzés furcsább, elmésebb.

184. §. Az akarát és szükség' csalatkozásinak ki tüntetése, 's elhárítása, bomlításul szolgál, melly mennél meglepőbb, mennél elmésebb, annál helyesebb, és gyönyörködtetőbb. Idegen befolyásnak -- a' személyekén kívül -- vagy természet feltettinek, benne helye éppen nem lehet.

185. §. A' hamis akarátnek és szükségnek a' valósági által legyőzöttetése rekesztibé a' vig játéki tételt. Ennek mivolta tehát csalatkozás: mint Kánt

---

sündigung gegen die Geschichte und gegen die Menschheit hätte ich Göthe nicht zugetraut. Er macht den Mahomed zum groben platten Betrüger, Mörder und Wollüstling“ -- Herder's Briefe.

helyesen állítá a' nevetségesről: A' fényes feltételnek füstbe menetele: az álnok' akaratnak, 's szemfényvesztő szükségnek kitünete.

186. §. A' vígjátéknak a' közös élethéli jelenetekkel lévén dolga, a' külső életnek szokásit elevenül lefesteni, 's előadni, annak minden öszve köttetését feloldani, minden rejtekeit 's titkait nyilvánlatkoztatnia, szükség. A' vígjáték a' jó és rossz erkölcs' tüköre magában: annak kellettetése, ennek megszégyenítése, gunyoltatása végett. E' cél' elmellőztetésével erkölczstelenség' mesterévé válnék.

187. §. A' közös erkölcsi jelenetek' tükre lévén, nyelvének tisztának, világosnak kép- elő-terjesztőnek szükség lenni: se durva, se homályos, se közmondási, se elvontt értelmű nem lehet. A' mi parasztos, a' mi vidéki, a' mi újbenne megbo-csáthatatlan 's helytelen.

188. §. Az élethéli erkölczeket úgy fogván fel, mint azok a' miveltebb állapotuakban jelennek meg: előadása durva, pajkos, simulatlan nem lehet: másképp tárgyal-egyezőségét elvesztené, 's sértegető szatyrává fajulna el. A' házossági jelentekben tűnik ki leg inkább valósága, 's valótansága! *)

189. §. A' régi bohózáti játékokból (Possenspiel) emeltetett 's fejtődött ki kivált Phormes, Aristophanes, Menander 's a' t. által a' Görögök-nél; Plautus, Terentius által a' Rómaiaknál; vissza hanyatlásából csak lassan vergődött ki Ariosto, Machiavelli, Buanorotti, Goldoni által Olasz ország-

---

*) „Mit vielen Dank sende ich Ihnen hier den Mari a bonnes fortunes zurück. Das Stück ist ungemein gut geführt, leicht versificirt, und anmuthig geschrieben. Davon haben wir in unserer Literatur wenig Beyspiele — hat aber keinen Charakter.“ Knebels Briefe.

ban. Új életet nyert Molier általa a' Francziáknál; Lopez de Vega, 's Calderon által a' Spanyoloknál, Shakspeare által az Angoloknál. Leg inkább tökéletesült Schlegel, Lessing, Engel, Göthe, Schröder, Ifland, Voss, ember 's erkölcsi világ' bő esmérési 's hiv festegetési által a' Németeknél.

190. §. Valamint a' mesteri szomorújátékok' költésére a' visszontagságokban nagy mértékben részvétel, úgy a' vígjátékokéra az erkölcsi világban bővebb jártosság szükség: ezek' hiját semmi képződés, semmi mesterség se pótolhatták ki; kizengett azoknak sajátságok Schiller' szomorú, 's Göthének vig költeményeikben, 's minden mesterkélést megesezgyenített. A' szomorú és vig játékok között a' nézetők -- Mulátok.

Az Operákról.

191. §. A' költészségnek leg jelesebb dísze, a' szín költeményeknek legfőbb neme, az Opera: minden költészi műveknek egy egésze összesülete: a' musikai, lyrikumi, epos, dráma, szinkölteményeké tudni illik, tárgyaikra, vagy formájikra nézve.

192. §. Az Operának tárgyat az Epos, belső formát a' Lyrikum, külsőt a' Dráma, eladást a' színházi költemény, késéretet a' musika ad; a' beszélgetést az éneklés váltogattya fel Áriákban, Duettekben, Terczetekben, vagy fél ének 's fél beszélgetésekben (recitativ).

193. §. Az Operának valóságára szükségesek mind azon szabályok, mellyek a' költészi mester művekre megkivántatnak. Az éneknek 's musikának pontosan egyezőeknek szükség lenni leginkább. Az Opera hijányosságot vagy közepszeresüségét az

énekben 's musikában nem szenved mint tárgyaival, 's méltóságával öszve illetlent.

194. §. Az Opera bájoló erejének egész mértékben kifejtésére képirási 's alkotási munkák is kívántatnak, hogy ezen minden szép mesteri művek egyesülete által mind a' szemek mind a' fülek, a' külső és belső érzékenységek, tulajdon mértékeikben foglalatoskodtassanak, 's minden némű kellemtességet szerezzenek.

105. §. Az Operák két félék: komolyok vagy tréfások. A' komolyok: mesések, történetiek, vagy költetiek (Romantisch). A' tréfások egészen, vagy csak résznyire azok: Comicae et operettae.

196. §. A' mesések tárgyaikat a' hajdani mesés világ' Istenitől, tündéritől (Feen) veszik, és legnagyobb fényt, pompát, méltóságot, 's csudálatosságot, 's legkevesebb hitelességet tesznek szükségessé.

197. §. A' Históriaiak a' közép századi Vitézek-től kölcsönözvén legtöbbnyire tárgyaikat, 's erre nézve a' hős költeményhez leginkább közelítvén, karakter, — indulat — erőlködés — festést kívánnak főképpen; 's mennyire szomorú esetűek, költött beszédet 's éneket (lyrikumot) követelnek. Kevés fénnel is megelégesznek.

198. A' képzeltettek (Romantisch) mennyire a' mesésekhez közelítenek, lelkek' jelenésivel, bábajolásokkal, kápráztatásokkal, 's más látszatásokkal, ékesülnek ki, 's setétséget, éjjelt, barlangot, égi háborut, 's más e' feléket kívánnak.

199. §. Az operák dráma szabásuak lévén hoszszak, sok felvonásokra terjedttek nem lehetnek. Énekesek lévén: az egész éneklő sereg' jelenetével (Chorus) kivált végtére, nagy hathatóságot 's érdeketességet nyernek.

200. §. A' Comica Operák tréfás tételt 's tréfás előadást kívánnak a' komoly 's pontos ének és Musika mellett. Az erkölcsi életet szinte nevetségig festhetik 's terjeszthetik elé. De hihetetlenek nem lehetnek. Az Opererettákban az erkölcsi contrastok — szinte szembe ütköztetésig — vannak tulajdon helyeiken. *)

201. §. Az Operákra nézve közönségesen szükség: hogy se a' musika az éneklést, se ez amaszt el ne nyomja; se az éneklésnek a' költemény-előadása (productio) fel ne áldoztassék; hanem mintegy karolva késérjék egymást mind végig: mint a' Zaubersflötteben, a' Sevillai barbélyban, Weber Oberonyában, 's a' t.

202. §. Az operákhoz járulnak végre a' tánczolatok (Baletták): ezek a' tételt musika mellett üdő-pontosan lábaik' mozgásával jelentik, 's mint egy ütök ki. Az úgy nevezett intermezzokra igen alkalmazatosak.

203. §. Vegyük béfejezetül észre: a' szép mesterségeknek legnagyobb veszedelme az utánzás: ez eredetét nem szülhet, de azt felse foghattya olvasásból egészen soha; mert a' lélek, melly azt lehelte, benne jelen nincsen. — Shakspeare lelkét Makbetben, Racinét Athaliában, Schlegel' lelke se pótolhatta ki. Az utánnazatok mindég csak copiák (másolatok) maradnak; 's a' mesterségre termelt leleknek mint egy szárnyaikat szegik.

---

*) „Eine Stelle aus Ramler's Briefen heisst: „Die heillosen komischen Opern verdrängen uns jetzt alle guten Tragoedien und alle regelmässige Schauspiele“ — Der Brief, in dem Er das sagt, ist allerdings den 2. August 1777. überschrieben! aber es könnte doch wohl ein Druckfehler seyn, und 1837 heissen.“

204. §. A' fordítások, mint utánozatok, az eredetiekkel egyenlők vagy vetekedők nem lehetnek: a' remek művek csak tulajdon nyelvökben, önnön nemzeteknél, 's az ő üdőkorokban remekek: Shakespeare Hamlettya csak Angol országban, Angol nyelven, nemzeti szokásaikra 's üdőkorokra nézve remek. A' fordítások silány surrogatumok. Nem is minden nyelv képes minden idegen remeknek le-másoltatására. *)

*) „Ein wahrer Dichter fühlt seine Sprache, und weiss, was darin zu leisten ist. Aber unseren Gedichten fehlt es grösstentheils an Wärme, und das ist die Hauptsache, die durch kalte Klügeleien nimmer ersetzt wird. Diese unglückliche Klügeley schreibt sich von Klopstock und Ramler her. — Die einen wollen gar keine Kunst, und die anderen gar zu viel. — Die blosse Gelehrsamkeit spricht wahrlich das Werk keines Dichters aus: Mit ihr könnte ja der Dichter selbst gar nicht bestehen. — Vor kurzen ist mir die Vossische Uebersetzung der bukolischen Gedichte Virgils zu Händen gekommen: Ich kan sie aber durchaus nicht lesen:

Was der mantuanische Schwan in die Saiten
gesungen,

Tönt er augenblicklich ihm nach auf dem nor-
dischen Hackbret.

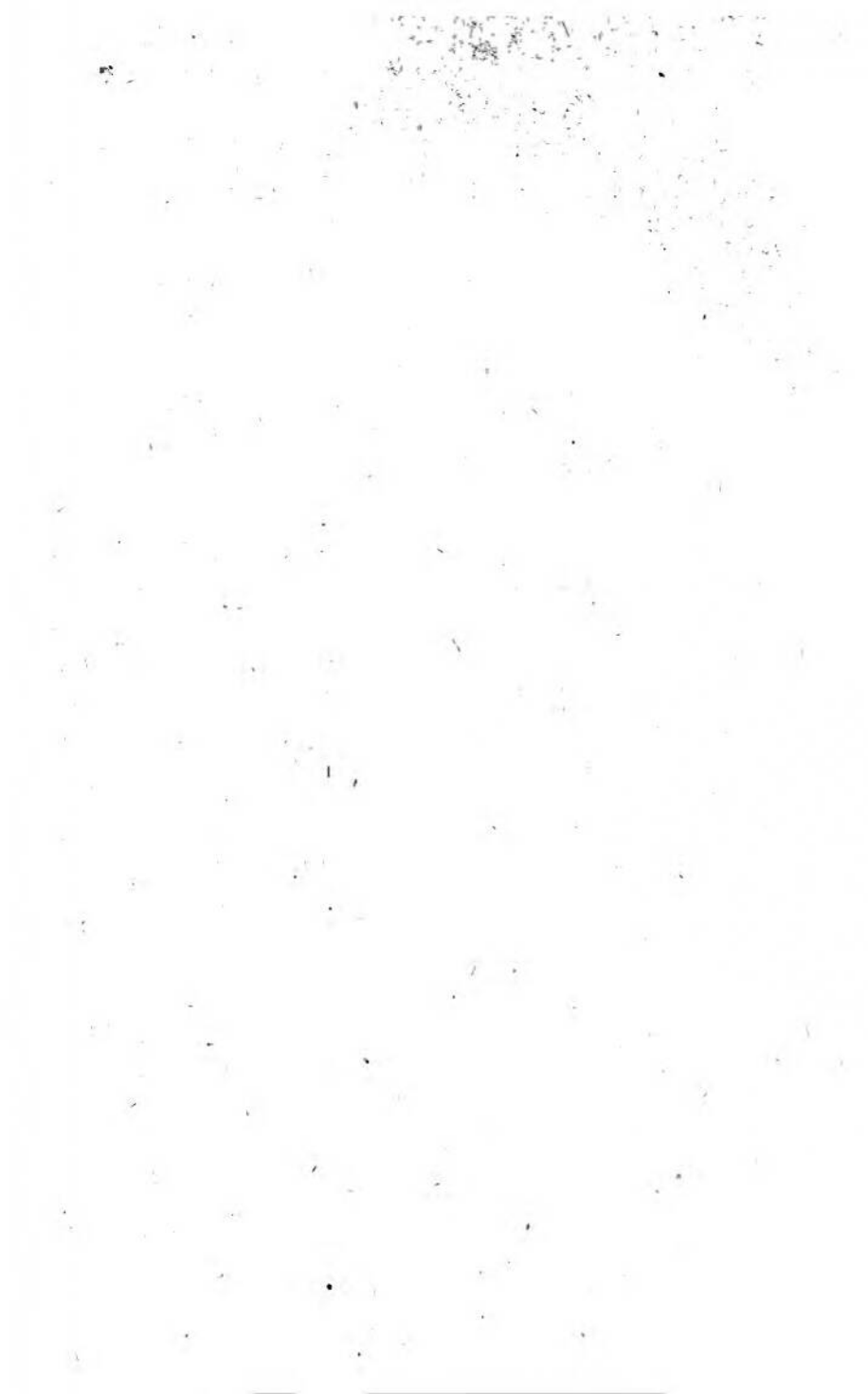
Was Voss nun einmahl selbst seyn will, ist er auch meist: aber was würde er seyn, wenn er mehr Geschmach hätte! Wenn er wahres Gefühl für die Sache, für den Geist hätte, nicht bloss für kahle Sylbenmessung und Wortstellung — Voss sieht den Geist der Alten etwas Gespenstermässig, im kahlen Umriss der Worte, nicht in ihrer Seele. Dessen ungeachtet sind mir seine Arbeiten schätzbar, bis auf die Oden des Horaz, die ich ausnehme“ Herder's Briefe.

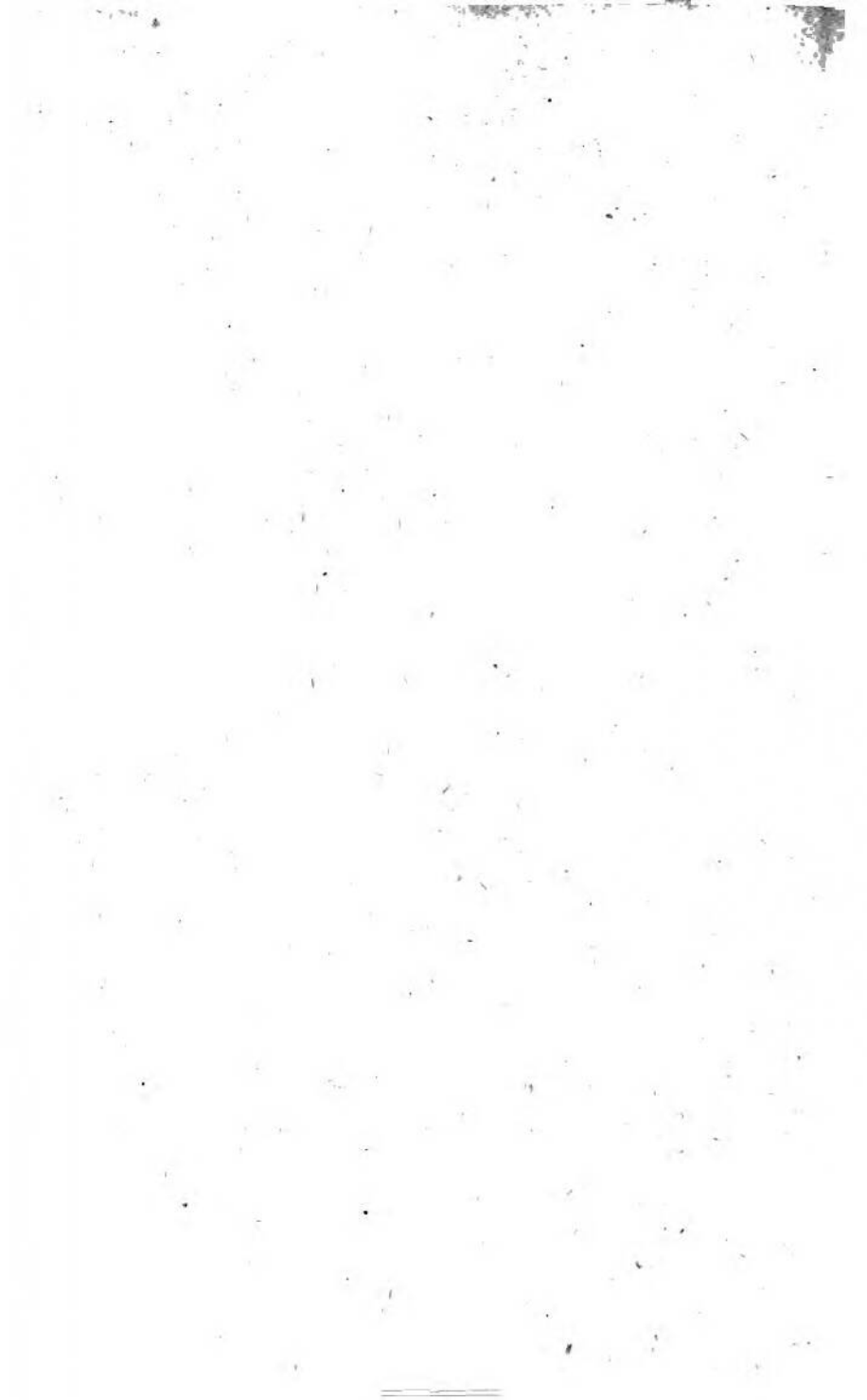
205. §. Akármelly remek munkából, annál inkább fordításból, kivont szabályok szép mesterségi törvények nem lehetnek: mert eredetiség 's tökéletesség nélkül szükölködnek: a' szépnak észbéli Ideája az eredetiség' kutfeje; tökéletességre vezér pedig a' szép mesteri Genius. A' szabályok csak határ-mutatók - a' szép izlés' birodalmában.

206. §. Azon nemzet, mellyben csak a' utánozatok, fordítások, honyosítások, divatoznak, 's t. f. a' szép mesterségek' szükében van, árnyékban sínlódik, 's a' kimüveletlenség' korában lézzeg, 's a' t. Szerencsét, boldog elébbkelést kívánunk neki. *)

---

*) Távol légyen, hogy ezzen meddüséget én a' költészeknek tulajdonítsam csupán; van annak más oka is: „Morgen, den 3. August 1771. wird Minna von Barhelm zum erstenmahle in Berlin aufgeführt werden. Lessing kann nicht klagen, dass wir undankbar gegen seine Muse sind. Wir haben sie alle schön hundertmahl gelesen, wir haben sie im Kupfer stechen, und in die Kalender setzen, wir haben diese Minna sogar auf Punschenäpfe mahlen lassen. Aber ihm selbst hat nichts eingebracht. Darüber kann er klagen. Die Pariser Dichter würden von einem solchen Stücke gespeist, getränkt, gekleidet und beherbergt, sie würden reich davon werden. Aber wir sind Deutsche, und das ist genug!“ Ramler.

Österreichische Nationalbibliothek

